

PIOTR KACZANOWSKI, RENATA MADYDA-LEGUTKO

WYNIKI BADAŃ OSADY Z OKRESU PÓŻNORZYMSKIEGO W DROCHLINIE, WOJ. CZĘSTOCHOWA, STAN. 3

Podczas prac wykopaliskowych prowadzonych w 1970 r. na stan. 1 w Drochlinie, woj. Częstochowa¹, podjęto ratownicze badania na osadzie kultury przeworskiej oznaczonej jako stanowisko 3². Leży ona w północnej części obszaru wsi Drochlin, na terenie zwanym „Kopanina”, na skłonie słabo zaznaczonej, piaszczystej terasy lewego brzegu szerokiej, podmokłej doliny rzeki Białki, około 1200 m na północ od centrum wsi Drochlin, około 30 m na zachód od szosy Drochlin-Konieczpol i około 20 m na wschód od zabudowań ob. Jana Nowaka (ryc. 1). Osada została odkryta przypadkowo kilka miesięcy przed rozpoczęciem na niej badań. Podczas prac ziemnych natrafiono na fragmenty ceramiki, pochodzące z dużego naczynia zasobowego z okresu późnorzymskiego.

Badaniami objęto jedynie niewielką część stanowiska, leżącego obok zabudowań gospodarczych wśród upraw ogrodowych. Dlatego też nie udało się wyeksplorować obiektów wchodzących w profile wykopów, których rozplanowanie i wielkość uzależnione były od rozmieszczenia upraw. Przebadano łącznie powierzchnię około 100 m², natrafiając na 15 obiektów osadowych (ryc. 2). Znaczną większość pochodzącego z nich materiału zabytkowego stanowią ułamki naczyń. Dlatego też, dla uniknięcia powtarzania opisu ich cech, wprowadzono podział ceramiki na 6 grup:

Grupa 1 – ceramika robiona na kole, wykonana z gliny ilastej bez widocznej domieszki schudzającej, o powierzchniach barwy ciemnoszarej, niekiedy prawie czarnej, i szarych przełomach. Grubość ścianek wynosi około 0,5 cm. Masa ceramiczna silnie wypalona.

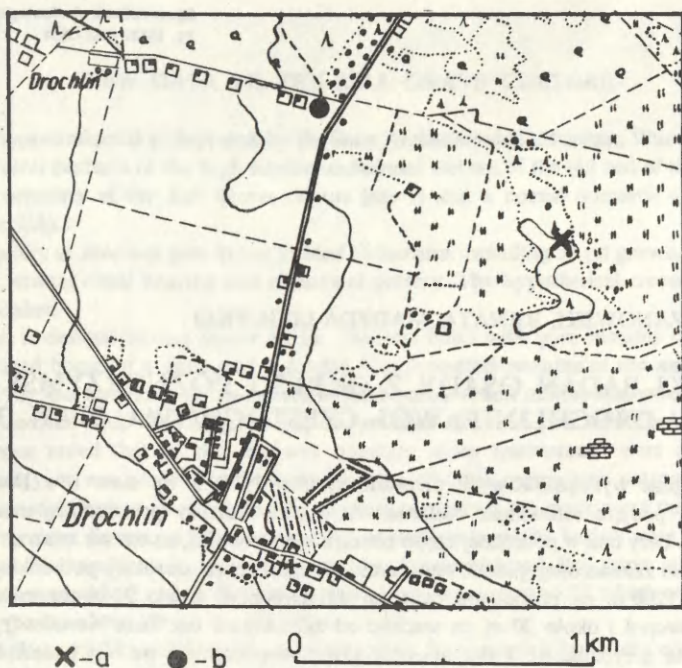
Grupa 2 – ceramika robiona na kole, wykonana z gliny ilastej, bez widocznej domieszki schudzającej. Barwa powierzchni i przełomów szara. Powierzchnie łatwo ulegają ścieraniu. Grubość ścianek wynosi zwykle 0,4-0,5 cm. Masa ceramiczna niezbyt silnie wypalona.

Grupa 3 – ceramika robiona na kole o powierzchniach szorstkich. Nierówność powierzchni jest spowodowana dużą ilością drobnej, gęsto rozmieszczonej domieszki schudzającej w postaci gruboziarnistego piasku, rzadziej drobnego żwiru. Barwa powierzchni i przełomów szara. Grubość ścianek wynosi zwykle 0,5-0,6 cm. Masa ceramiczna silnie wypalona.

Grupa 4 – ceramika grubościenna (około 1,5 cm). Barwa powierzchni jasnoceglasta lub ceglata, przełomy szare lub jasnoszare, rzadziej ceglaste. Powierzchnie nierówne, chropowate. Na powierzchniach i przełomach widoczna domieszka w postaci gruboziarnistego piasku oraz dużych, rzadko rozmieszczonych ziarn żwiru czy też tuczni, niekiedy o średnicach około 1 cm. Na części

¹ P. Kaczanowski, *Wyniki badań na cmentarzysku kultury przeworskiej w Drochlinie, woj. Częstochowa*, Spraw. Arch., t. 32: 1980, s. 169-189; tenże, *Drochlin. Cialopalne cmentarzysko kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich*, „Prace Archeologiczne”, t. 40: 1987.

² P. Kaczanowski, *Drochlin, district of Włoszczowa, site 3*, „Recherches Archeologiques de 1970”, 1971, s. 45-46.

Ryc. 1. Drochlin, woj. Częstochowa. Położenie stanowisk kultury przeworskiej

a – stan. 1 (cmentarzysko); *b* – stan. 3 (osada)

Location of sites of the Przeworsk culture

a – site 1 (cemetery); *b* – site 3 (settlement)

fragmentów, pochodzących zapewne z górnych partii naczyń, widoczne są ślady obróbki na kole. Masa ceramiczna silnie wypalona.

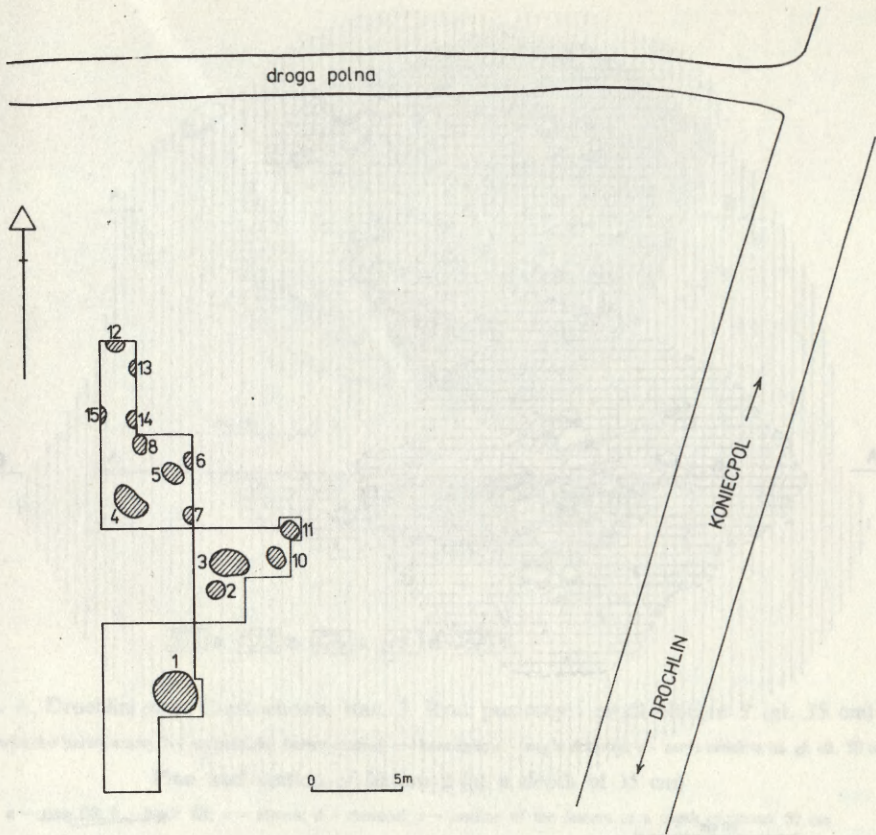
Grupa 5 – ceramika lepiąca ręcznie, o powierzchniach szorstkich lub lekko chropowatych. Barwa powierzchni i przełomów brunatna, ciemnobrunatna lub ciemnoszara. Na powierzchniach i przełomach widoczna duża ilość domieszki schudzającej w postaci piasku i drobnych ziarn żwiru. Ze względu na różnice w grubości ścianek wyróżnić można co najmniej dwie podgrupy: 5a – o grubości ścianek około 0,5 cm, 5b – o grubości ścianek około 0,8-1,2 cm. Masa ceramiczna na ogół silnie wypalona.

Grupa 6 – ceramika lepiąca ręcznie, o powierzchniach szorstkich, ciemnoszarych, przełomach wyraźnie jaśniejszych. Na powierzchniach widoczna gęsto rozmieszczona domieszka schudzająca w postaci piasku. Grubość ścianek wynosi około 0,5 cm. Masa ceramiczna na ogół silnie wypalona.

MATERIAŁY

OBIEKT 1

Na głębokości około 35 cm wystąpiło zbliżone do kolistego zaciemnienie o średnicy około 250 cm. Niżej (gł. około 50 cm) zaobserwowano zmniejszanie się wymiarów obiektu oraz wyraźne

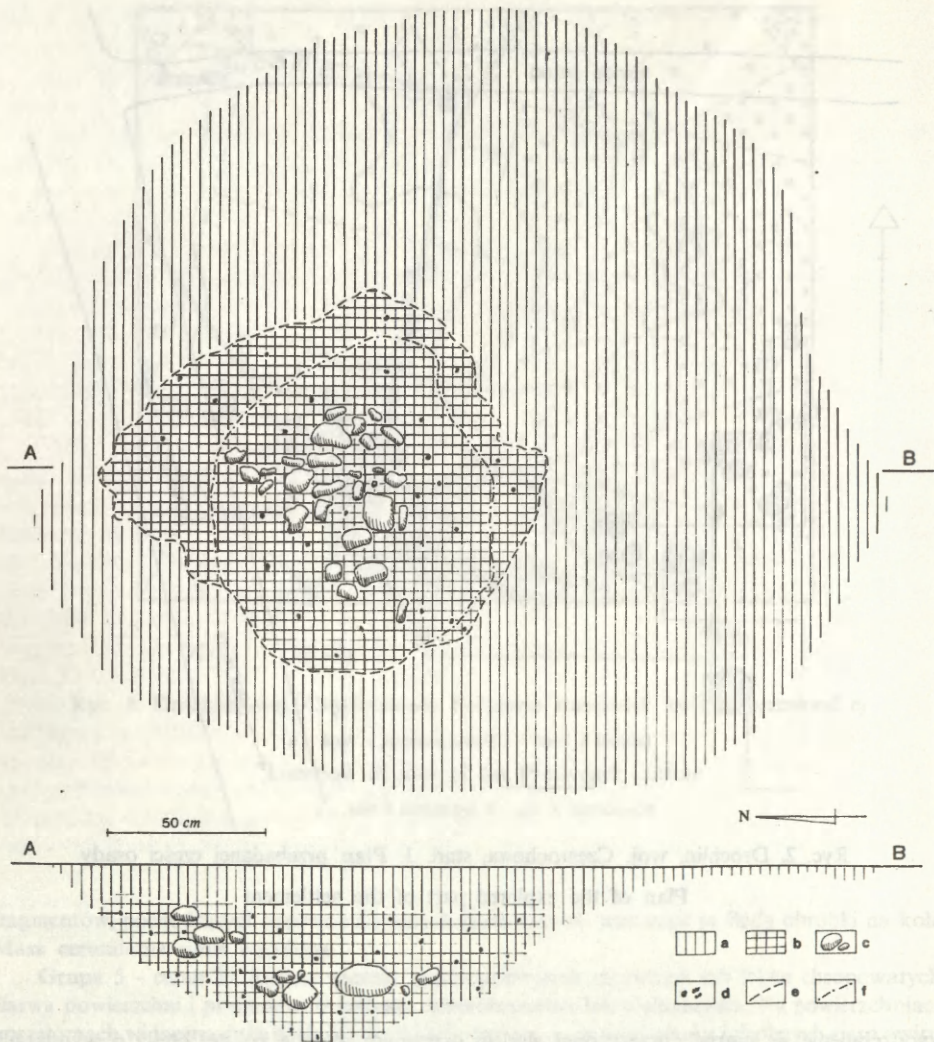

Ryc. 2. Drochlin, woj. Częstochowa, stan. 3. Plan przebadanej części osady
Plan of the explored part of the settlement

wyodrębnienie się czarnej, przesyconej węglem drzewnym, prawie kolistej części o wymiarach około 115×110 cm i miąższości około 40 cm. W profilu dno kształtu nieckowatego sięgało do głębokości 90 cm. W centralnej, ciemniejszej części wystąpiła na głębokości 60-80 cm warstwa ułożonych nieckowato, przepalonych kamieni. W ich sąsiedztwie zaobserwowano dużą ilość kawałków węgla drzewnych (ryc. 3).

Materiał zabytkowy w postaci drobnych ułamków ceramiki i kamiennej osetki wystąpił głównie w górnej części wypełnika, do głębokości 65 cm.

Inwentarz. Ceramika: grupa 1 – 3 drobne ułamki, w tym fragment brzegu o wyraźnie wychylonej na zewnątrz krawędzi, zdobiony wygładzaniem ornamentem ukośnej kratki (ryc. 15: 1); grupa 2 – mały, przydenny fragment z pierścieniowato ukształtowaną nóżką; grupa 3 – niewielki fragment brzuśca zdobiony podwójną (?) linią falistą (ryc. 15: 3); grupa 3/4 – drobny fragment brzuśca; grupa 4 – 17 fragmentów pochodzących z partii środkowej zapewne jednego, dużego naczynia; grupa 5 – 47 drobnych fragmentów należących w większości do grupy 5a, wśród fragmentów podgrupy 5a znajduje się między innymi fragment miniaturowej, głębokiej miseczki (ryc. 15: 2). Wykonana z piaskowca osetka o wymiarach $8,2 \times 4,2 \times 1,8$ cm, zbliżona kształtem do prostopadłościanu (ryc. 15,5). Kilkanaście drobnych kawałków polepy.

Ryc. 3. Drochlin, woj. Częstochowa, stan. 3. Rzut poziomy i profil obiektu 1 (gł. 35 cm)

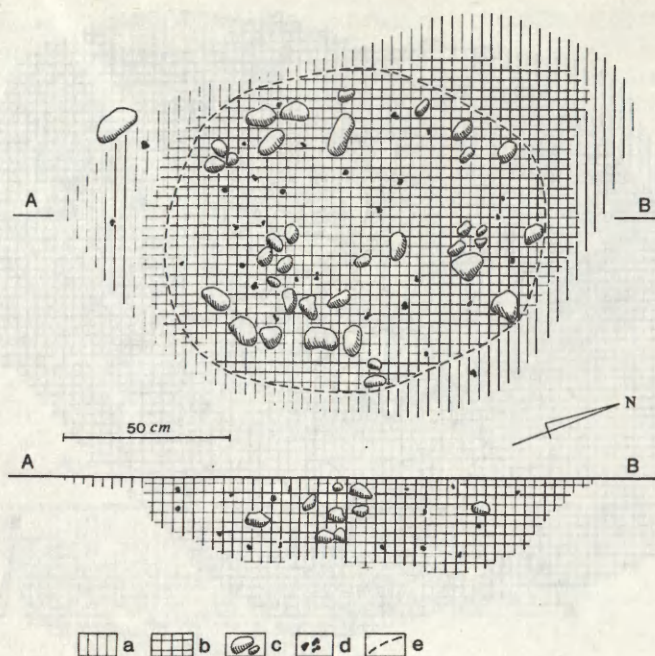
a – wypełnisko barwy szarej; *b* – wypełnisko barwy czarnej; *c* – kamienie; *d* – węgle drzewne; *e* – zarys obiektu na gł. ok. 50 cm; *f* – zarys obiektu na gł. ok. 75 cm

Plan and section of feature 1 (at a depth of 35 cm)

a – grey fill; *b* – black fill; *c* – stones; *d* – charcoal; *e* – outline of the feature at a depth of about 50 cm; *f* – outline of the feature at a depth of about 75 cm

OBIEKT 2

Na głębokości około 35 cm zaobserwowano nieregularne zaciemnienie o wymiarach 180 × 120 cm. Centralna jego część zawierała dużą ilość węgla drzewnych. Prawie płaskie dno obiektu sięgało głębokości 65 cm. W dolnej części wypełniska (gł. 50-65 cm) znajdowały się nieregularnie rozmieszczone, częściowo przepalone kamienie (ryc. 4).

Ryc. 4. Drochlin, woj. Częstochowa, stan. 3. Rzut poziomy i profil obiektu 2 (gł. 35 cm)

a – wypełnisko barwy szarej; *b* – wypełnisko barwy czarnej; *c* – kamienie; *d* – węgle drzewne; *e* – zarys obiektu na gł. ok. 50 cm

Plan and section of feature 2 (at a depth of 35 cm)

a – grey fill; *b* – black fill; *c* – stones; *d* – charcoal; *e* – outline of the feature at a depth of about 50 cm

Na głębokości 30-50 cm znaleziono kilka fragmentów ceramiki.

Inwentarz. Ceramika: grupa 1 – przydenne fragment o wyodrębnionym dnie (ryc. 15: 4); podgrupa 5a – 4 drobne ułamki; podgrupa 5b – 2 bardzo drobne ułamki.

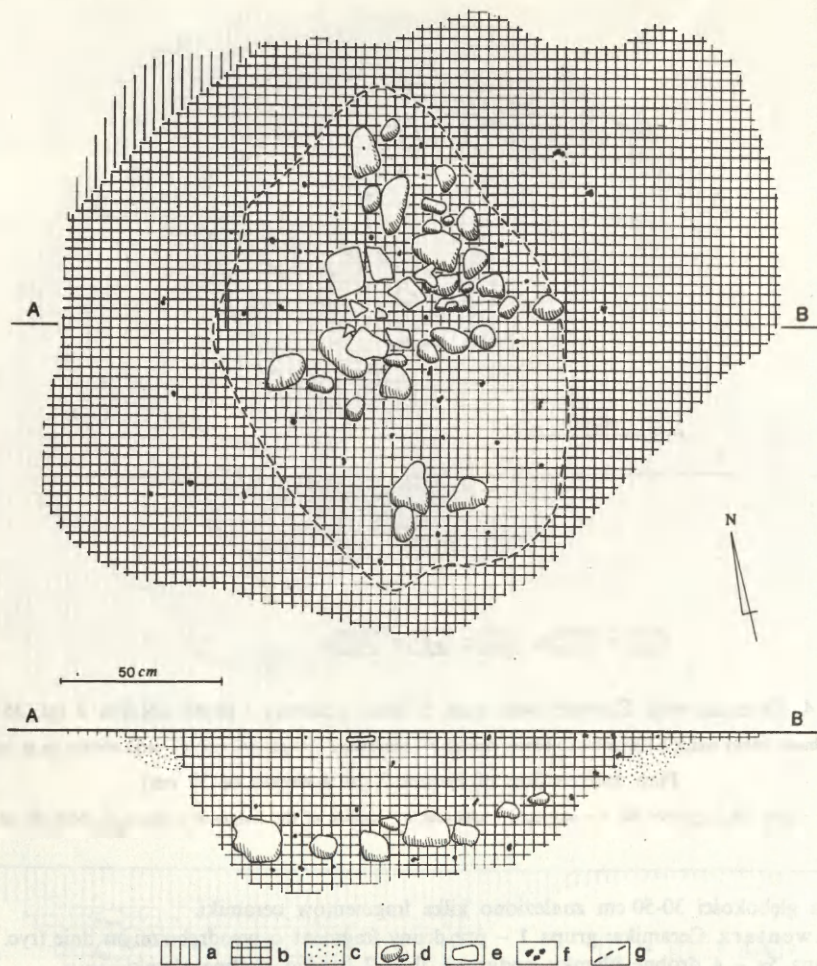
OBIEKT 3

Nieregularny zarys obiektu o wymiarach około 250 × 200 cm zaobserwowano na głębokości 35 cm. Wypełnisko stanowił szaroczarony lub czarny piasek z dużą ilością węgla drzewnych. Wymiary obiektu uległy zmniejszeniu od głębokości 40-50 cm. W dolnej partii jamy (gł. około 65 cm) znajdowała się nieckowata warstwa przepalonych kamieni. Dno sięgało głębokości około 85 cm. Przy granicach obiektu zaobserwowano warstwę ceglastobrunatnego, przepalonego piasku (ryc. 5).

Materiał ceramiczny odkryto w górnych warstwach obiektu (gł. 30-40 cm).

Inwentarz. Ceramika: grupa 1 – fragment szerokootworowej miski (?); grupa 4 – 27 ułamków zapewne jednego naczynia, w tym fragment partii przydennej; podgrupa 5a – 17 drobnych fragmentów; podgrupa 5b – 5 drobnych fragmentów, w tym ułamek dna naczynia. Niewielki ułamek żuźla żelaznego. Kilkanaście drobnych kawałków polepy.

W bezpośrednim sąsiedztwie obiektu, na wschód od niego, na głębokości 30-40 cm natrafiono na skupisko ceramiki: grupa 4 – 20 ułamków, w tym fragment wylewu o szerokim, płaskim, lekko wychylonym na zewnątrz brzegu oraz fragment pochodzący zapewne z górnej partii brzuśca,

Ryc. 5. Drochlin, woj. Częstochowa, stan. 3. Rzut poziomy i profil obiektu 3 (gł. 35 cm)

a – wypełnisko barwy szarej; *b* – wypełnisko barwy czarnej; *c* – przepalony piasek barwy ceglastobrązowej; *d* – kamienie; *e* – fragmenty ceramiki; *f* – węgle drzewne; *g* – zarys obiektu na gł. 65 cm

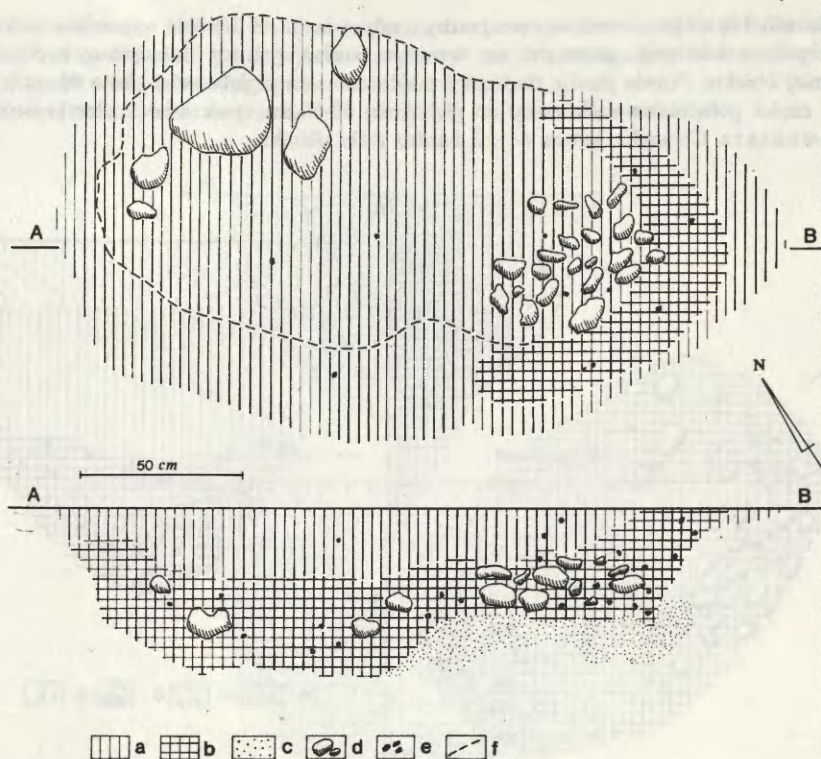
Plan and section of feature 3 (at a depth of 35 cm)

a – grey fill; *b* – black fill; *c* – burnt, reddish-brownish sand; *d* – stones; *e* – potsherds; *f* – charcoal; *g* – outline of the feature at a depth of about 65 cm

zdobiony 4 poziomo biegnącymi rowkami, podgrupa 5a – 11 drobnych fragmentów z części środkowych naczyń; podgrupa 5b – 3 ułamki, w tym fragment dna; grupa 6 – 4 drobne ułamki. Kilka drobnych kawałków polepy.

OBIEKT 4

Obiekt o wymiarach 225 × 130 cm i nieregularnym zarysie obserwowany od głębokości około 45 cm posiadał wypełnisko szare, w części południowo-wschodniej ciemniejsze. Od głębokości około 65 cm prawie całe wypełnisko posiadało barwę czarną i zawierało dużą ilość drobnych

Ryc. 6. Drochlin, woj. Częstochowa, stan. 3. Rzut poziomy i profil obiektu 4 (gł. 35 cm)

a – wypełnisko barwy szarej; *b* – wypełnisko barwy czarnej; *c* – przepalony piasek barwy ceglastobrunatnej; *d* – kamienie (w rzucie poziomym na gł. 75 cm); *e* – węgle drzewne; *f* – zarys obiektu na gł. 75 cm

Plan and section of feature 4 (at a depth of 35 cm)

a – grey fill; *b* – black fill; *c* – burnt, reddish-brownish sand; *d* – stones (on the plan at a depth of 75 cm); *e* – charcoal; *f* – outline of the feature at a depth of 75 cm

kawałków węgla drzewnych. W południowo-wschodniej części, na głębokości 60-70 cm znajdowała się kolistą, zwartą warstwę przepalonych kamieni. W pozostałych częściach dolnej partii wypełniska natrafiono na nieregularnie rozmieszczone, dość duże kamienie, noszące także ślady przepalenia. Pod dnem jamy (gł. 80-95 cm) zaobserwowano warstwę przepalonego, ceglastobrunatnego piasku, miąższości od 5 do 15 cm (ryc. 6).

Nieliczny materiał ceramiczny pochodzi z głębokości 40-50 cm. Poniżej natrafiono tylko na jeden fragment naczynia.

Inwentarz. Ceramika: Podgrupa 5b – ułamek brzuśca.

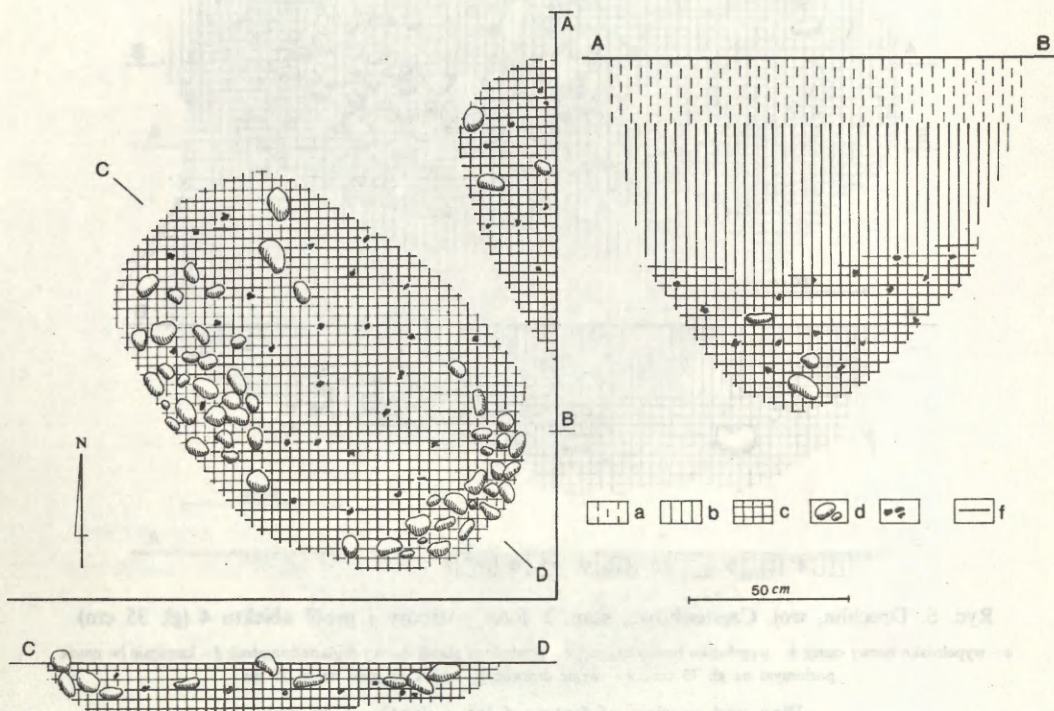
Bezpośrednio nad obiektem, na głębokości około 40-50 cm znaleziono kilka niewielkich fragmentów ceramiki należących do grupy 4.

OBIEKT 5

Obiekt zarysował się na głębokości 40 cm w postaci nieregularnego, szarego zaciemnienia o trudno czytelnych granicach. Poniżej, na głębokości 60 cm ukazała się jama kształtu owalnego,

o wymiarach 140 × 95 cm, o intensywnie czarnym zabarwieniu. W obrębie wypełniska natrafiono na przepalone kamienie, grupujące się wyraźnie wzdłuż granicy południowo-wschodniej i zachodniej obiektu. Prawie płaskie dno jamy znajdowało się na głębokości około 80 cm (ryc. 7).

W części południowo-wschodniej, na głębokości 40-60 cm znaleziono 2 ułamki ceramiki. Inwentarz. Ceramika: grupa 6 – 2 bardzo małe ułamki.

Ryc. 7. Drochlin, woj. Częstochowa, stan. 3. Rzuty poziome i profile obiektów 5 i 6 (gł. 65 cm)
a – humus; b – wypełnisko barwy szarej; c – wypełnisko barwy czarnej; d – kamienie; e – węgle drzewne; f – granice wykopu

Plans and sections of features 5 and 6 (at a depth of 65 cm)

a – humus; b – grey fill; c – black fill; d – stones; e – charcoal; f – limits of the excavation trench

OBIEKT 6

Przy granicy wykopu odsłonięto na głębokości około 65 cm fragment jamy o intensywnie czarnej barwie wypełniska. Obiekt sięgał do głębokości 110 cm. Przy jego nieckowato ukształtowanym dnie natrafiono na kilka luźno rozmieszczonych przepalonych kamieni (ryc. 7).

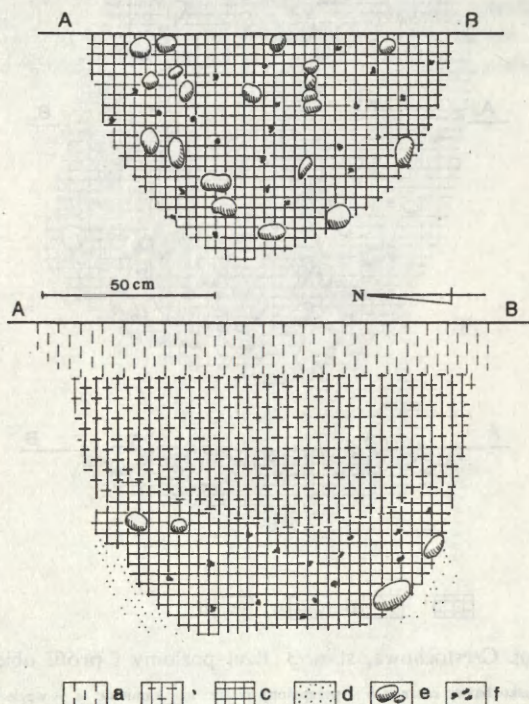
W eksplorowanej części obiektu nie natrafiono na materiał ceramiczny.

OBIEKT 7

Na głębokości 40 cm przy granicy wykopu zaobserwowano nieregularne, ciemnoszare zaciemnienie. Regularny, wyraźny zarys odsłoniętej części obiektu o intensywnie czarnej barwie uchwyciono na głębokości około 65 cm. Wymiary eksplorowanej części obiektu na głębokości

około 65 cm wynosiły 110 × 70 cm. Prawie płaskie dno jamy znajdowało się na głębokości około 90 cm. W obrębie ciemnej partii wypełniska, głównie na głębokości około 65 cm natrafiono na nieregularnie rozmieszczone przepalone kamienie (ryc. 8).

W obrębie eksplorowanej części nie natrafiono na materiał ceramiczny.

Ryc. 8. Drochlin, woj. Częstochowa, stan. 3. Rzut poziomy i profil obiektu 7 (gł. 70 cm)
a – humus; *b* – wypełnisko barwy szaroczarnej; *c* – wypełnisko barwy czarnej; *d* – przepalony piasek; *e* – kamienie; *f* – węgle drzewne

Plan and section of feature 7 (at a depth of 70 cm)

a – humus; *b* – grey-black fill; *c* – black fill; *d* – burnt sand; *e* – stones; *f* – charcoal

OBIEKT 8

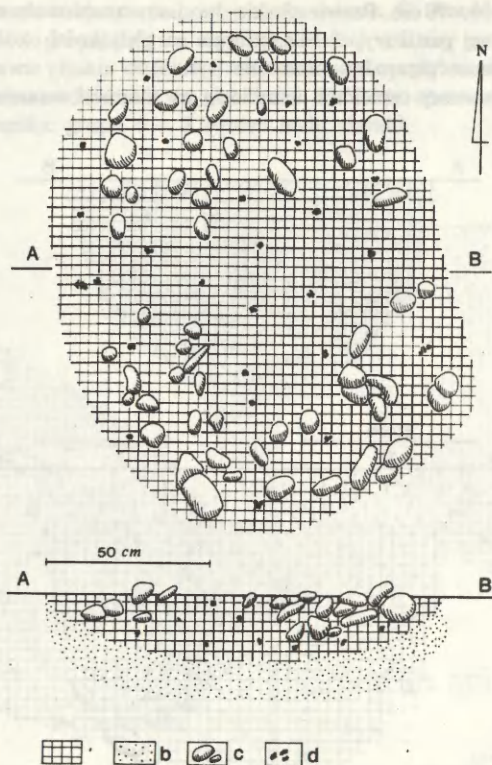
Wyraźne granice obiektu uchwycono na głębokości 70 cm. Miał on kształt prawie regularnego owalu o wymiarach 160 × 120 cm. Barwa wypełniska od głębokości 65-70 cm do dna obiektu uchwyconego na głębokości 90 cm była jednolicie czarna. Od głębokości 65 cm wystąpiły liczne, drobne przepalone kamienie. Pod dnem jamy widoczna była warstwa przepalzonego piasku o miąższości do 10 cm (ryc. 9).

W obrębie obiektu nie znaleziono materiału ceramicznego.

OBIEKT 9

Przy granicy wykopu, na głębokości około 50 cm natrafiono na część obiektu o intensywnie czarnym wypełnisku. Wymiary odsoniętej części wynosiły 85 × 25 cm. Na głębokości 60-80 cm natrafiono na zwarte, niewielkie skupisko przepalonych kamieni (ryc. 10).

W przebadanej partii jamy nie odkryto materiału ceramicznego.

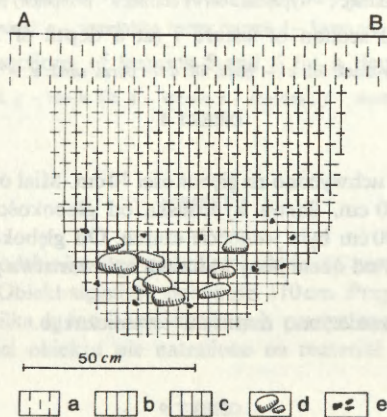

Ryc. 9. Drochlin, woj. Częstochowa, stan. 3. Rzut poziomy i profil obiektu 8 (gl. 70 cm)

a - wypełnisko barwy czarnej; *b* - przepalony piasek; *c* - kamienie; *d* - węgle drzewne

Plan and section of feature 8 (at a depth of 70 cm)

a - black fill; *b* - burnt sand; *c* - stones; *d* - charcoal

Ryc. 10. Drochlin, woj. Częstochowa, stan. 3. Profil obiektu 9

a - humus; *b* - wypełnisko barwy szaroczarnej; *c* - wypełnisko barwy czarnej; *d* - kamienie; *e* - węgle drzewne

Section of feature 9

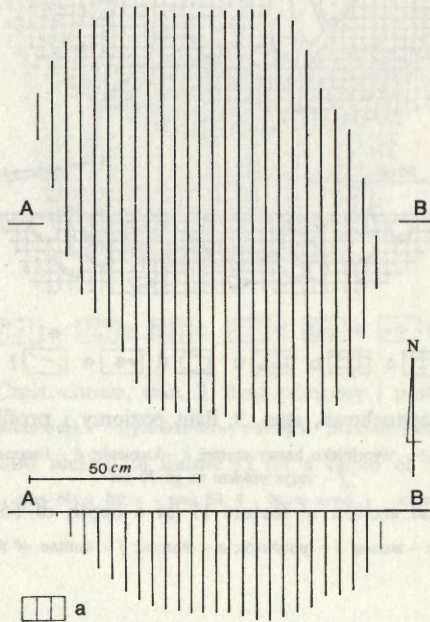
a - humus; *b* - grey-black fill; *c* - black fill; *d* - stones; *e* - charcoal

OBIEKT 10

Na głębokości około 40 cm zarysowała się jama o wymiarach 130 × 80 cm. Wypełnisko obiektu stanowił szarobrunatny piasek. Nieckowate dno sięgało głębokości około 70 cm (ryc. 11).

Poniżej głębokości 40 cm nie znaleziono materiału ceramicznego, ułamki naczyń wystąpiły natomiast w warstwie podglebia i zapewne w górnych warstwach obiektu (gł. 30-40 cm).

Inwentarz. Ceramika: podgrupa 5a – 2 małe fragmenty; podgrupa 5b – mały fragment ceramiki o powierzchni pokrytej obmazywaniem. Kilka drobnych kawałków polepy.

Ryc. 11. Drochlin, woj. Częstochowa, stan. 3. Rzut poziomy i profil obiektu 10 (gł. 40 cm)

a – wypełnisko barwy brunatnoszarej

Plan and section of feature 10 (at a depth of 40 cm)

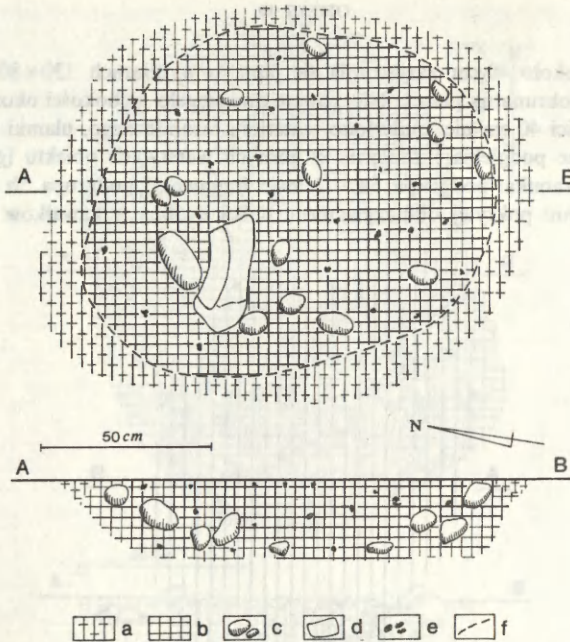
a – brownish-grey fill

OBIEKT 11

Na głębokości około 50 cm zaobserwowano jamę o wymiarach 150 × 120 cm. Centralną jej część stanowił czarny piasek przesycony węglem drzewnym. Dno obiektu sięgało głębokości 75-80 cm. W całym wypełnisku natrafiono na nieregularnie rozmieszczone, przepalone kamienie (ryc.12).

Materiał ceramiczny w postaci m.in. dużych fragmentów co najmniej trzech naczyń zasobowych znajdował się w górnej partii wypełniska. Ułamki tych samych naczyń zostały znalezione także nad obiektem, w warstwie podglebia, na głębokości około 40 cm.

Inwentarz. Ceramika: grupa 1 – fragment wylewu naczynia o zgrubiałym, lekko wychylnym brzegu (ryc. 15: 7), grupa 2 – mały zniszczony fragment; grupa 4 – kilkadziesiąt w większości drobnych skorup z dużych naczyń zasobowych, w tym fragmenty górnych partii o szerokich,

Ryc. 12. Drochlin, woj. Częstochowa, stan. 3. Rzut poziomy i profil obiektu 11 (gł. 55 cm)
a – wypełnisko barwy szaroczarnej; *b* – wypełnisko barwy czarnej; *c* – kamienie; *d* – fragmenty ceramiki; *e* – węgle drzewne;
f – zarys obiektu na gł. 70 cm

Plan and section of feature 11 (at a depth of 55 cm)

a – grey-black fill; *b* – black fill; *c* – stones; *d* – potsherds; *e* – charcoal; *f* – outline of the feature at a depth of 70 cm

płaskich, wychylonych na zewnątrz brzegach. Dwa z nich mają brzuśce zdobione powyżej ich największej wydatości poziomymi listwami plastycznymi (ryc. 15: 6,8,9,10), podgrupa 5a – silnie zniszczony fragment; grupa 6 – jeden fragment przydenny. Kilka drobnych kawałków polepy.

OBIEKT 12

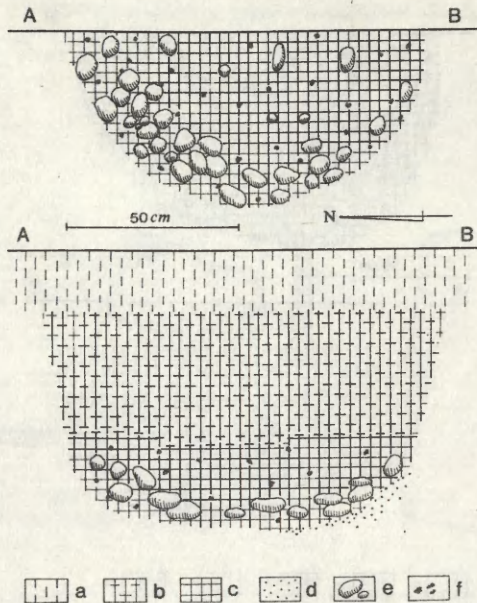
Przy granicy wykopu, na głębokości około 50 cm uchwycono część zarysu jamy o szaroczarnej barwie wypełniska, czarnej od głębokości około 60 cm. Wzdłuż krawędzi obiektu wystąpiły regularnie ułożone, przepalone kamienie. Warstwę przepalonych kamieni stwierdzono przy prawie płaskim dnie jamy, sięgającym do głębokości 80-85 cm. Pod południową częścią dna obiektu zaobserwowano warstwę przepalonego piasku o miąższości do 10 cm (ryc. 13).

W ciemniejszej części wypełniska znaleziono ułamki ceramiki.

Inwentarz. Ceramika: grupa 6 (?) – 2 niewielkie ułamki.

OBIEKT 13

Przy ścianie wykopu odsłonięto na głębokości około 50 cm część zarysu intensywnie czarnej jamy. Wymiary odsłoniętej części 100 × 40 cm, partii intensywnie czarnej 50 × 30 cm. W profilu

Ryc. 13. Drochlin, woj. Częstochowa, stan. 3. Rzut poziomy i profil obiektu 12 (gł. 60 cm)
a – humus; *b* – wypełnisko barwy szaroczarnej; *c* – wypełnisko barwy czarnej; *d* – przepalony piasek; *e* – kamienie; *f* – węgle drzewne

Plan and section of feature 12 (at a depth of 60 cm)

a - humus; *b* - grey-black fill; *c* - grey fill; *d* - burnt sand; *e* - stones; *f* - charcoal

obiekt sięgał do głębokości 90 cm. W obrębie czarnej części wypełniska znajdowały się luźno rozmieszczone przepalone kamienie.

W eksplorowanej części obiekt nie natrafiono na materiał ceramiczny.

OBIEKT 14

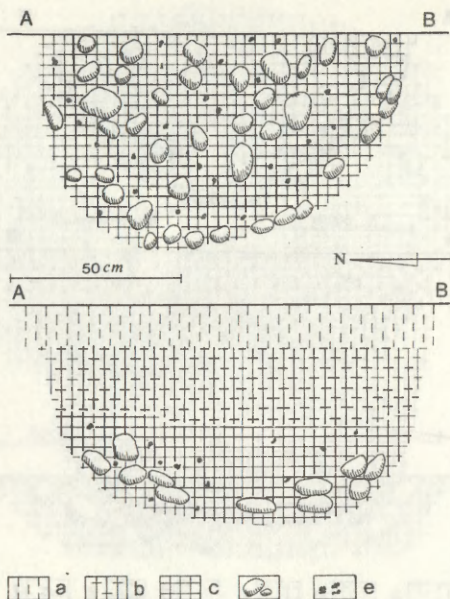
Na głębokości około 35 cm uchwycono zarys ciemnoszarej, prawie czarnej, w przybliżeniu owalnej jamy. Wymiary badanej części wynoszą 110 × 65 cm. Od głębokości około 40 cm na obrzeżach obiektu, a od głębokości 45-50 cm także w części środkowej, wystąpiła warstwa przepalonych kamieni. Nieckowate dno obiektu znajdowało się na głębokości 65 cm (ryc. 14).

W eksplorowanej części obiekt nie zawierał materiału ceramicznego.

OBIEKT 15

Przy granicy wykopu odsłonięto na głębokości około 50 cm część jamy o intensywnie ciemnym zabarwieniu, o wymiarach 100 × 30 cm. W profilu obiekt sięgał do głębokości 75 cm. W części centralnej znaleziono przepalony (?) kamień.

W eksplorowanej części obiekt nie zawierał materiału ceramicznego.

Ryc. 14. Drochlin, woj. Częstochowa, stan. 3. Rzut poziomy i profil obiektu 14 (gł. 40 cm)

a – humus; *b* – wypełnisko barwy szaroczarnej; *c* – wypełnisko barwy czarnej; *d* – kamienie; *e* – węgle drzewne

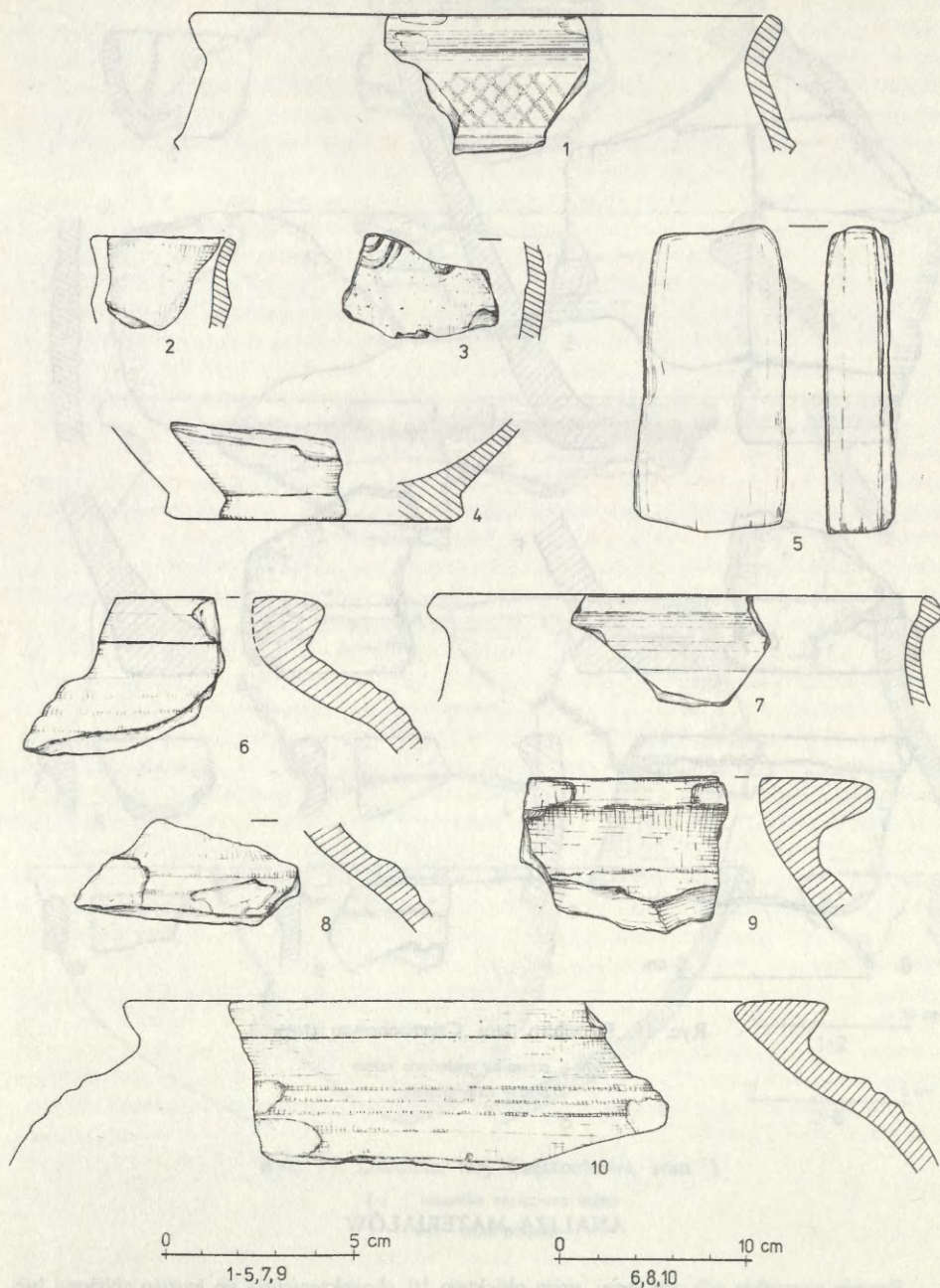
Plan and section of feature 14 (at a depth of 40 cm)

a – humus; *b* – grey-black fill; *c* – black fill; *d* – stones; *e* – charcoal

MATERIAŁY ZNALEZIONE LUŻNO

Inwentarz. Ceramika: grupa 1 – 9 drobnych fragmentów, w tym ułamek przydenny i trzy fragmenty wylewów (ryc. 16: 7,9,10); grupa 2 – zniszczony fragment brzuśca; grupa 4 – około 170 ułamków, w tym fragment o szerokim, nachylonym do wnętrza naczynia brzegu i górnej partii brzuśca zdobionej dwoma poziomymi rowkami (ryc. 17: 2) oraz fragment o szerokim, wychylonym na zewnątrz brzegu i zdobionej trzema rowkami zachowanej partii brzuśca (ryc. 17: 1). Znaczna część pozostałych fragmentów to ułamki powstałe w wyniku spękania skorup równoległe do powierzchni, grupa 5 – około 185 w większości drobnych fragmentów pochodzących z co najmniej kilku naczyń, w tym miniaturowe naczynie z wklęsłym dnem i prostym brzegiem (podgrupa 5a – ryc. 16: 2), 2 fragmenty przydenne (ryc. 16: 4, 5), 2 fragmenty o prawie prostych, lekko zgrubiałych brzegach (ryc. 16: 6), część naczynia o lekko zgrubiałym brzegu i górnej partii brzuśca zdobionej słabo zaznaczonymi dołkami palcowymi (ryc. 17: 4) oraz fragment brzuśca (ryc. 16: 3); grupa 6 – 23 fragmenty pochodzące zapewne z 2 naczyń, w tym fragment wylewu o wychylonym silnie na zewnątrz brzegu oraz część przydenna (ryc. 16: 1). Drobne kawałki polepy. Jeden kawałek żuźla żelaznego.

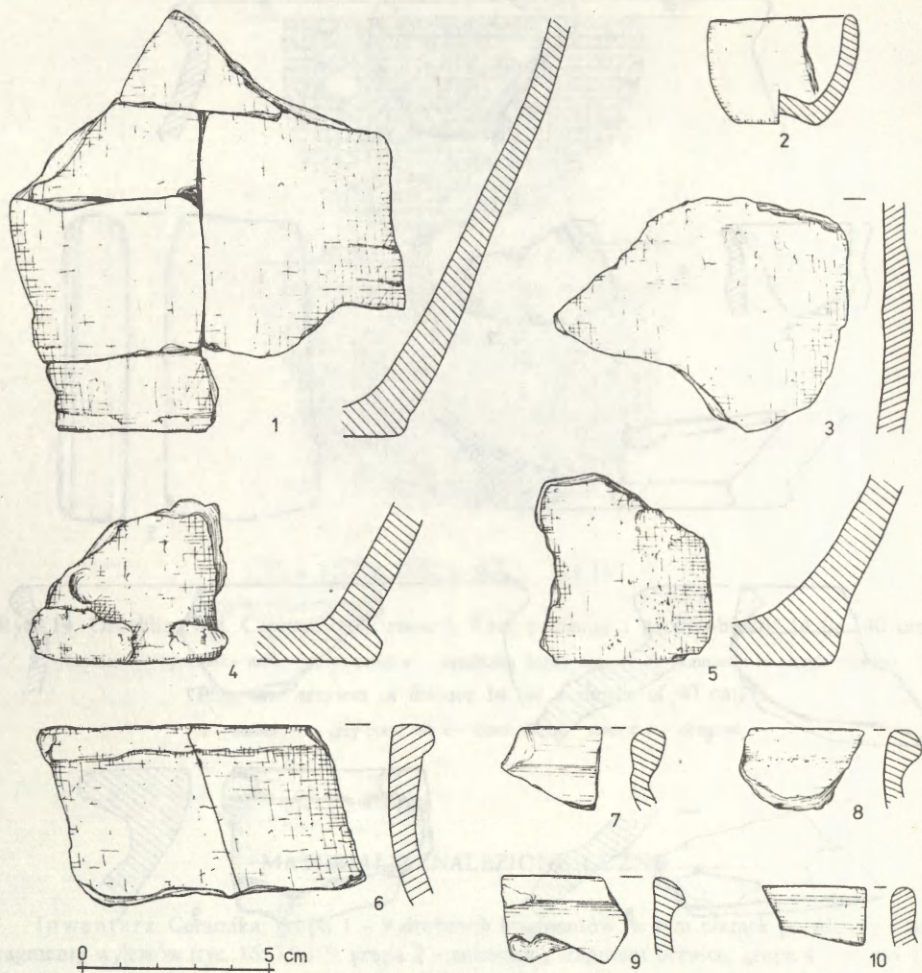
Oprócz materiałów ceramicznych z okresu wpływów rzymskich znaleziono 3 fragmenty naczyń kultury łużyckiej: fragment miski o lekko zgrubiałym brzegu z guzkiem umieszczonym na krawędzi, glina z liczną domieszką drobnoziarnistego piasku, powierzchnie gładkie, barwy brunatnej, przechodzącej w szarą (ryc. 17: 5), mały fragment profilowanej czarki, o powierzchniach gładkich, czarnych, glina z domieszką drobnoziarnistego piasku; fragment „placka”, o powierzchniach lekko szorstkich, brunatnych, glina z domieszką piasku (ryc. 17: 6).

Ryc. 15. Drochlin, woj. Częstochowa, stan. 3

1-3, 5 - obiekt 1; 4 - obiekt 2; 6-10 - obiekt 11; 5 - kamień, pozostałe ceramika

1-3, 5 - feature 1; 4 - feature 2; 6-10 - feature; 5 - stone, the rest, pottery

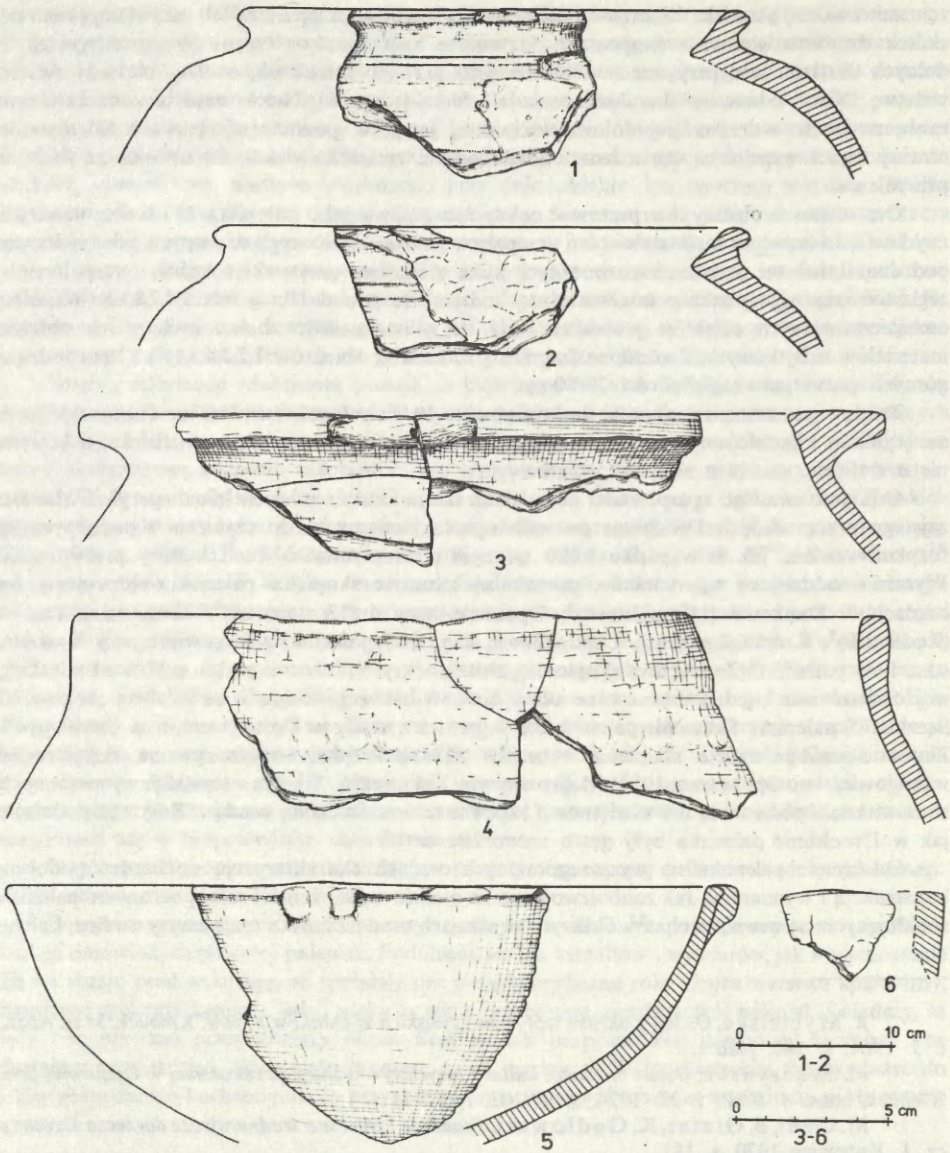
Ryc. 16. Drochlin, woj. Częstochowa, stan. 3

1-10 – ceramika znaleziona luźno

1-10 – stray pottery

ANALIZA MATERIAŁÓW

Prawie wszystkie odkryte jamy, poza obiektem 10, charakteryzują się bardzo zbliżoną lub wręcz identyczną strukturą wypełniska, jak też podobnymi wymiarami i kształtami. W większości przypadków po zdjęciu warstwy humusu i podglebia, na głębokości około 35-45 cm obserwowano rozległe, zbliżone do owalu lub koła zaciemnienia barwy szarej o trudno uchwytnych granicach. Wymiary największych obiektów w ich górnych partiach wynosiły około 250 × 240 cm (ob. 1) i 250 × 200 cm (ob. 3) (ryc. 3 i 5). W dolnych partiach tych jam, zazwyczaj na głębokości 50-60 cm, rzadziej już od głębokości około 35 cm, znajdowała się prawie płaska lub ułożona nieckowato warstwa barwy czarnej, utworzona z piasku nasyczonego węglem drzewnym, często w postaci

Ryc. 17. Drochlin, woj. Częstochowa, stan. 3

1-6 – ceramika znaleziona luźno

1-6 – stray pottery

niewielkich kawałków. Te partie jam w rzucie poziomym posiadały kształt owalny lub zbliżony do kolistego, ich wymiary wynosiły zazwyczaj od około 100 × 120 cm do około 100 × 150 cm. Nieckowate, rzadziej prawie płaskie dna opisywanych obiektów sięgały zwykle do głębokości 80-90 cm. Wyjątek stanowi tylko obiekt 2, który zanikł już na głębokości 65 cm. We wszystkich opisywanych tu jamach stwierdzono obecność na ogół niewielkich rozmiarów kamieni, zwykle o wymiarach 10 × 10 × 15 cm lub nieco mniejszych, w zarysie zbliżonych do kulistych lub owalnych,

znacznie rzadziej płaskich. Większość z nich nosi ślady silnego przepalenia lub też jest popękana na skutek działania wysokich temperatur. Omawiane kamienie koncentrowały się zazwyczaj w dolnych partiach jam, przy dnach obiektów oraz przy ich ściankach, tworząc niekiedy zwartą warstwę. Nieco odmienny charakter posiadał obiekt 4 (ryc. 6). Nieckowato ułożone kamienie zaobserwowano w części południowo-wschodniej jamy, w pozostałych partiach intensywnie czarnej części wypełnika stwierdzono kilka kamieni znacznie większych, również ze śladami przepalenia.

Omawiane tu obiekty interpretować należy niewątpliwie jako paleniska. O ich długotrwałym użytkowaniu świadczy zarówno stopień przepalenia kamieni, ilość węgla drzewnych, jak i widoczne pod dnami, lub też przy ścianach bocznych kilku obiektów, warstwy wyraźnie przepalonego, ceglastero-brunatnego piasku o miąższości dochodzącej do ponad 10 cm (ob. 3,4,7,8,12). Wspólną cechą omawianych obiektów jest brak bądź też znikoma ilość znalezionych w ich obrębie materiałów zabytkowych. Znalezione fragmenty ceramiki z obiektów 1,2,3,4,5,11 i 12 pochodzą z górnych partii jam, z głębokości 30-60 cm.

Trudno jest natomiast określić funkcję obiektu 10. Przesłanek ku temu nie dostarczają nam ani wymiary i kształt jamy, ani też charakter jednolitego, szarobrunatnego wypełnika, w którym nie natrafiono na żaden materiał zabytkowy.

Odkrycie zwartej grupowania palenisk na skraju terasy i jednocześnie na peryferii obszaru zajętego przez osadę w Drochlinie pozwala sądzić, że mamy tu do czynienia z podobnym jej rozplanowaniem, jak w wypadku kilku na ogół późnorzymskich osad kultury przeworskiej. Wyraźnie oddzielone od obiektów mieszkalnych zwarte skupiska palenisk obserwujemy na osadach w Dankowie (139 palenisk)³, Opatowie, stan. 4 (13 palenisk)⁴, Zbrojewsku, stan 4 (9 palenisk)⁵, Kościeliskach, woj. Częstochowa, stan. 1 (19 palenisk)⁶, Targowisku, woj. Kraków, stan. 1 (49 palenisk)⁷. Zwarte dwa skupienia palenisk odkryto także na osadzie w Wólce Łasieckiej, woj. Skierniewice⁸, jedno usytuowane obok budowli halowej, drugie w sąsiedztwie „bagienka” (łącznie 85 palenisk). Skupienie palenisk znane jest też z osady w Poświętnem, woj. Ciechanów⁹. Zapewne osobne zwarte skupienia tworzyły także paleniska umieszczone na skraju osad w Rogowie, woj. Opole, stan. 10¹⁰ i Majkowie, woj. Kalisz, stan. 7¹¹. Na wszystkich wymienionych stanowiskach, poza osadą w Poświętnem i zapewne także zniszczoną osadą w Rogowie, podobnie jak w Drochlinie paleniska były gęsto rozmieszczone.

Odsłonięte paleniska na wyszczególnionych osadach charakteryzują się bardzo podobną konstrukcją i wymiarami. Jak zaobserwowano na osadzie w Dankowie, różnią się one od palenisk znajdujących się wewnątrz chat¹². Odkryte na skrajach osad paleniska mają zarysy owalne, kolist

³ R. Mycielska, *Osada z okresu wpływów rzymskich w Dankowie, pow. Kłobuck*, Mat. Arch., t. 5: 1964, s. 186, plan I.

⁴ M. Mączyńska, *Osada ludności kultury łużyckiej i kultury przeworskiej w Opatowie, pow. Kłobuck*, stan. 4, FAP, t. 23: 1974, s. 97-102, ryc. 5-11.

⁵ M. Gedl, B. Ginter, K. Godłowski, *Pradzieje i wczesne średniowiecze dorzecza Liswarty*, cz. I, Katowice 1970, s. 181.

⁶ Z. Trudzik, *Z prac wykopaliskowych na terenie osad z okresu późnorzymskiego w Kościeliskach, pow. Olesno, w 1960 roku*, „Śląskie Sprawozdania Archeologiczne”, t. 3: 1969, s. 23.

⁷ Z. Woźniak, *Badania w Łęzkowicach i Targowisku, pow. Bochnia, w 1964 r.*, Mat. Arch., t. 7: 1966, s. 270.

⁸ W. Bender, B. Balke, *Wyniki badań osady z okresu rzymskiego w Wólce Łasieckiej, pow. Łowicz, w 1961 roku*, APolski, t. 9: 1964, s. 89.

⁹ J. Pyrgała, *Mikroregion osadniczy między Wisłą a dolną Wkrą w okresie rzymskim*, Wrocław 1972, s. 107, ryc. 22.

¹⁰ K. Godłowski, *Budownictwo, rozplanowanie i wielkość osad kultury przeworskiej na Górnym Śląsku*, WA, t. 34: 1969, s. 324.

¹¹ A. Gardawski, *Wyniki badań powierzchniowych osadnictwa nad rzeką Prosną na północ od Kalisza*, „Materiały Starożytne”, t. 1: 1956, s. 149-150, ryc. 2-4.

¹² Mycielska, *Osada...*, s. 187.

lub prostokątne, w profilu są przeważnie nieckowate. We wszystkich obiektach, zwłaszcza przy dnie, występuje gruba warstwa spalenizny o intensywnie czarnej barwie, miąższości przeważnie 20-40 cm, przesycona węglami drzewnymi, a także kawałkami zwęglonego drewna. Te ostatnio wspomniane zaobserwowano m.in. w paleniskach na osadzie w Dankowie. Niekiedy wzdłuż obwodu paleniska zarysowuje się warstwa czarnej ziemi z węgielkami drzewnymi, a nawet zwęglone belki (Opatów, stan. 4). Wewnątrz wypełniska palenisk znajdują się przepalone kamienie, niekiedy rozkruszone, ułożone nieckowato przy dnie obiektu lub tworzące warstwy (Wólka Łasiecka) albo też luźnie rozrzucone. Dno paleniska, a czasem całą jamę paleniskową otacza warstwa silnie przepalonego piasku. Niekiedy warstwę tę oddzielała warstwa popiołu (Danków).

Analiza wymienionych wyżej stanowisk nie pozwala na stwierdzenie istnienia pewnych prawidłowości w rozmieszczeniu skupienia palenisk w stosunku do pozostałych części osad. Na osadzie w Drochlinie znajdowała się ona w jej części wschodniej, za czym przemawia zarówno rozrzut materiałów znalezionych na powierzchni, jak i ukształtowanie terenu.

Według informacji właściciela posesji, na której prowadzone były badania wykopaliskowe, w odległości około 10-15 m na zachód od wykopu odkryto przypadkowo podczas prac ziemnych duże stojące pionowo naczynie. Na podstawie zachowanych fragmentów należy go określić jako szerokokońierzowe naczynie zasobowe. Tego typu naczynia wkopane w ziemię obok obiektów mieszkalnych, niekiedy w bezpośrednim ich sąsiedztwie, znane są z kilku późnorzymskich stanowisk osadowych kultury przeworskiej, jak np. z Przywozu, woj. Sieradz¹³, Krzyżanowic, woj. Częstochowa, stan. 3¹⁴, Moszczenicy Wyżnej, woj. Nowy Sącz, stan. C¹⁵, Świerchowej¹⁶ i Ujazdu, woj. Krosno¹⁷. Wspomniane znalezisko szerokokońierzowego naczynia zasobowego może więc wskazać, że skupienie palenisk znajduje się w niedalekiej odległości od pozostałej części osady. Strefy gęsto rozmieszczonych palenisk, jak zapewne ma to miejsce na stan. 3 w Drochlinie, zlokalizowane były na ogół w bliskim sąsiedztwie pozostałych części osad. Widoczne jest to zwłaszcza na osadzie w Dankowie, gdzie obie części stanowiska oddzielał pas szerokości około 20 m. Także w Wólce Łasieckiej jedno ze skupisk palenisk zostało znalezione obok budowli halowej. Inną sytuację obserwujemy na osadzie w Opatowie, stan. 4; skupienie palenisk zostało odsłonięte w odległości ponad 200 m od jednego odkrytego na tym stanowisku obiektu mieszkalnego. Paleniska na osadach w Dankowie, Opatowie, stan. 4, Kościeliskach, stan. 1, znajdowały się w bezpośrednim sąsiedztwie rzeki.

Wspólną cechą opisanych obiektów jest poza tym zazwyczaj znikoma ilość znajdującego w ich obrębie materiału ceramicznego.

Dotychczasowe badania nie dostarczyły pewnych wskazówek pozwalających na określenie funkcji omówionych powyżej palenisk. Podobieństwo ich kształtów i wymiarów, jak i usytuowanie ich na skraju osad wskazują, że spełniały one jakąś specyficzną rolę. Gruba warstwa spalenizny, termiczne spękania kamieni, jak i niekiedy silnie przepalona ziemia wokół palenisk świadczy, że były one używane przez dłuższy okres. Brak jednak bezpośrednich dowodów, że miały one charakter produkcyjny. Wysłunięto hipotezę, że na osadzie w Wólce Łasieckiej mogły służyć do celów gospodarsko-kuchennych, do przygotowywania potraw¹⁸ lub że ze względu na usytuowanie

¹³ J. Jadczykowska, *Budynki mieszkalne osady produkcyjnej w Przywozie, pow. Wieluń*, cz. I, Prac. Mat. Łódź, t. 20: 1973, s. 131, ryc. 4, 5.

¹⁴ K. Godłowski, *Materiały do poznania kultury przeworskiej z obszaru Górnego Śląska*, cz. I, Mat. SiW, t. 2: 1973, s. 342, tabl. XXV, 4.

¹⁵ R. Madyda-Legutko, K. Tunia, *Wyniki badań stanowisk okresu rzymskiego w Moszczenicy Wyżnej, woj. Nowy Sącz*, AAC, t. 18: 1978, s. 122-123, 146, ryc. 13.

¹⁶ A. Szałapata, *Badania archeologiczne w Świerchowej, pow. Jasło*, „Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1965”, 1966, s. 38, ryc. 4a.

¹⁷ E. Pohorska, *Późnorzymska osada w Ujeździe, woj. Krosno. Badania 1975 r.* AAC, t. 18, 1978, s. 256, ryc. 5, 11.

¹⁸ W. Bender, B. Barankiewicz, *Osada z okresu rzymskiego w Wólce Łasieckiej, pow. Łowicz*, APolski, t. 7: 1962, s. 32-33.

ich obok budowli halowej mogły mieć zastosowanie przy uroczystościach religijno-kultowych¹⁹. Zdaniem K. Godłowskiego paleniska usytuowane poza zabudową mieszkalną osady mogły pełnić jakąś specjalną rolę, np. mielerzy, wędzarni, nie wykluczając jednak innych ich funkcji²⁰. Również badania osady drochlińskiej nie wyjaśniły w pełni tego zagadnienia. Znalazienie w jej obrębie dwóch kawałków żużla żelaznego nie pozwala na wysunięcie przypuszczenia, że paleniska te można wiązać z produkcją żelaza. Brak jest również danych, aby interpretować je jedynie jako wędzarnie lub mielerze. Zapewne były to użytkowane przez dłuższy okres paleniska „przydomowe”. Nie można jednak wykluczyć także zupełnie innej bliżej nam nie znanej funkcji.

Większość materiału zabytkowego odkrytego na osadzie w Drochlinie stanowi ceramika. Poza fragmentami naczyń wymienić należy jedynie znalezione w obrębie obiektu 1 płaski kawałek piaskowca o wygładzonych powierzchniach, służący zapewne za ośelkę (ryc. 15: 5), fragmenty żużla żelaznego znalezione w obiekcie 3 oraz luźno w podglebiu w obrębie odcinka II, a także drobne kawałki polepy, na które natrafiono w obiektach 1,3,10 i 11 oraz luźno w warstwie humusu i podglebia odcinków I,II,III. Większość odkrytego materiału ceramicznego zlokalizowano poza obiektami. Na ogółem blisko 600 znalezionych fragmentów naczyń z obrębu przebadanych jam pochodzi około 200 skorup, głównie z obiektów 1,3 i 11. W ponad połowie odkrytych jam nie znaleziono w ogóle ceramiki (obiekty 6-9, 13-15). Należy jednak zaznaczyć, że wśród tych ostatnio wspomnianych przebadano w całości tylko palenisko oznaczone jako obiekt 8. Stan zachowania fragmentów ceramiki nie pozwala na szacunkowe nawet określenie pierwotnej liczby naczyń, z których one pochodzą. Nasuwa się tu uwaga, że spośród wspomnianych wyżej około 600 skorup znaczna ich część pochodzi z kilku szerokokołnierowych, grubościennych naczyń zasobowych.

Około połowę wszystkich fragmentów ceramiki stanowią ułamki naczyń lepionych ręcznie. Większość z nich to fragmenty wykonane z masy ceramicznej odpowiadającej opisanej wyżej grupie 5. Fragmenty naczyń lepionych ręcznie reprezentowane są w prawie wszystkich obiektach, w których odkryto materiał ceramiczny (ob. 1-5, 10-12) oraz luźno, w obrębie całego badanego terenu. Niewielkie rozmiary większości zachowanych fragmentów nie pozwalają na przeprowadzenie bliższej analizy kształtów naczyń, z których one pochodzą. Można jednak przypuszczać, że w znacznej części stanowią one fragmenty naczyń o stosunkowo prostej tektonice, określanych powszechnie jako garnki lub naczynia garnkowate. Do tej grupy naczyń należy zaliczyć m.in. przydenne fragmenty, znalezione luźno w obrębie odcinków I i II (ryc. 16: 1,4,5), różniące się między sobą nieco charakterem powierzchni oraz różnym stopniem odsadzenia ścianek od den. Fragmentem naczynia garnkowatego jest część wylewu zdobiona pasmem słabo odcisniętych dołków palcowych (ryc. 17: 4). Fragment podobnego, jednakże nie zdobionego wylewu, znaleziony został w obiekcie 11.

Wśród ceramiki lepionej ręcznie zwraca uwagę obecność naczyń miniaturowych. Jedno z nich znalezione zostało luźno w obrębie odcinka I, o wysokości 3 cm i średnicy około 4 cm, ma kształt głębokiej miseczki z wklęsłym dnem (ryc. 16: 2). Z obiektu 1 pochodzi natomiast fragment górnej części małego profilowanego naczynia o średnicy wylewu wynoszącej 4 cm (ryc. 15: 2). Naczynia miniaturowe, znane w kulturze przeworskiej przede wszystkim ze stanowisk osadowych, są zazwyczaj naśladownictwem naczyń dużych rozmiarów. Interpretowane są one jako zabawki, za czym przemawiać ma m. in. występowanie ich w pochówkach kobiecych, w których mogły także znajdować się szczątki dzieci²¹.

Omawiając ceramikę robioną ręcznie wspomnieć należy również o fragmencie odznaczającym się obmazywaną powierzchnią zewnętrzną, na jaki natrafiono w obrębie obiektu 10.

Zachowane fragmenty naczyń toczonych na kole, wykonanych z gliny ilastej (grupa 1), reprezentowane są przez niewielką ilość na ogół drobnych ułamków, pochodzących z obiektów 1,2,3,11, a także z obrębu odcinków I,II,III,IV. Wśród znalezionych skorup wspomnieć należy

¹⁹ Bender, Balke, *Wyniki...*, s. 90.

²⁰ Godłowski, *Budownictwo...*, s. 324.

²¹ K. Godłowski, *Materiały do poznania kultury przeworskiej na Górnym Śląsku*, cz. II, Mat. SiW, t. 4: 1977, s. 146.

o fragmentach pochodzących z górnych partii czarek lub mis (obiekty 1,11, ryc. 15: 1,7). Fragmenty te można zaliczyć do grupy B naczyń wykonanych przy użyciu koła garncarskiego według klasyfikacji H. Dobrzańskiej²². Jedno z naczyń charakteryzuje się wychylonym na zewnątrz brzegiem i zdobieniem w postaci delikatnie zaznaczonej ukośnie kratki wykonanej techniką wyświecania (ryc. 15: 1). Profilowanie tego naczynia podkreślone jest wąską listwą, ograniczającą od dołu część pokrytą wspomnianym ornamentem. Drugie z naczyń odznacza się wylewem o zgrubiałym, mniej wyraźnie wychylonym brzegu (obiekt 11, ryc. 15: 7). Jedyne zachowane fragmenty przydenny tej grupy ceramiki reprezentuje ułamek z obiektu 2 (ryc. 15: 7).

Wyróżnione naczynia odpowiadają ceramice określanej potocznie jako tzw. ceramika siwa, dokładnie grupie I wyróżnionej dla ceramiki robionej na kole przez K. Godłowskiego dla obszaru Górnego Śląska²³. Wspomniane wyżej formy – misy i czarki, to naczynia spotykane często wśród ceramiki robionej na kole w inwentarzach kultury przeworskiej. Także ornament wyświecany, w postaci drobnej, skośnej, regularnej kratki, pokrywający górną część naczynia z obiektu 1, należy do typu zdobienia znanego z licznych stanowisk tej kultury. Szczególnie często reprezentowany jest na ceramice robionej na kole z osady w Igołomi, woj. Kraków²⁴.

Nielicznie reprezentowane fragmenty zaliczone do grupy 2 (ob. 1,11, materiały luźne z odcinka II) nie pozwalają na rekonstrukcję kształtu naczyń. Ułamek z obiektu 1 to fragment przydenny, z pierścieniowato ukształtowaną nóżką, pozostałe to drobne skorupy z partii środkowych naczyń. Wspomniana ceramika odpowiada ogólnie grupie I ceramiki robionej na kole według podziału K. Godłowskiego dla materiałów górnośląskich²⁵.

Także niewielkie rozmiary zachowanych skorup o powierzchniach szorstkich pochodzące z naczyń wykonanych za pomocą koła garncarskiego (grupa 3) nie pozwalają na określenie kształtu naczyń. Na osadzie w Drochlinie należą one do znalezisk bardzo rzadkich (obiekt 1, ryc. 15: 3, odcinek I, ryc. 16: 8, odcinek III). Ze względu na charakter masy ceramicznej odkryte fragmenty nawiązują do szorstkiej odmiany ceramiki siwej. Ceramika tego typu odpowiada grupie II według wspomnianego wyżej podziału K. Godłowskiego²⁶. Wśród nielicznych ułamków znajduje się fragment zgrubiałego i lekko wychylonego wylewu (ryc. 16: 8) i niewielki fragment górnej partii brzuśca z zachowanym częściowo ornamentem rytej, podwójnej (?) linii falistej (ryc. 15: 3). Zapewne pochodzą one z naczyń garnkowatych, które najczęściej spotyka się wśród tej odmiany ceramiki. Również typ ornamentu, w postaci falistej linii jest dla niej charakterystyczny²⁷.

Szorstka odmiana ceramiki robionej na kole występuje powszechnie w południowopolskich inwentarzach osadowych kultury przeworskiej. Częściej reprezentowana jest ona na obszarze Małopolski niż na terenie Górnego Śląska²⁸.

Stosunkowo licznie reprezentowane są fragmenty dużych szerokokołnierзовych naczyń zasobowych (obiekty 1,3,11, ułamki znalezione luźno w odcinkach I,II,III oraz fragmenty odkryte przed rozpoczęciem badań). Wszystkie zachowane ułamki posiadają jednolitą barwę i strukturę powierzchni i odpowiadają ściśle opisanej wyżej 4 grupie ceramiki. Często obserwowanym typem zdobienia są plastyczne, poziome listwy umieszczone na górnych partiach brzuśców, prawie bezpośrednio pod wylewem. Nie stwierdzono natomiast typowego dla tej grupy ceramiki ornamentu pojedynczej lub wielokrotnej linii falistej. Zachowane fragmenty pozwalają przypuszczać, że pochodzą one z naczyń, których największa wydętość brzuśca przypada w górnej partii. Należy dodać, że wszystkie odkryte w Drochlinie fragmenty mają barwę jasnoceglastą lub cegląstą, w przeciwieństwie do materiałów z wielu osad kultury przeworskiej, na których obok ceramiki

²² H. Dobrzańska, *Zagadnienie datowania ceramiki toczonej w kulturze przeworskiej*, APolski, t. 24: 1980, s. 95 n.

²³ K. Godłowski, *Kultura przeworska na Górnym Śląsku*, Katowice—Kraków 1969, s. 92-93.

²⁴ L. Gajewski, *Badania nad organizacją produkcji pracowni garncarskich z okresu rzymskiego w Igołomi*, APolski, t. 3: 1959, s. 130-131.

²⁵ Godłowski, *Kultura...*, s. 92-93.

²⁶ Godłowski, *Kultura...*, s. 93.

²⁷ Gajewski, *Badania...*, s. 138-139.

²⁸ Gajewski, *Badania...*, s. 152; Godłowski, *Kultura...*, s. 96.

c wspomnianym wyżej zabarwieniu występują też szerokokołnierzowe naczynia zasobowe koloru szarego.

Obok podobieństw w barwie i strukturze powierzchni, w zdobieniu listwami plastycznymi obserwujemy różnice w ukształtowaniu krawędzi omawianych naczyń. Krawędzie o płaskich, poziomych górnych płaszczyznach są w mniejszym lub większym stopniu wyciągnięte na zewnątrz do wewnątrz (ryc. 15: 6,9,10). Osobną grupę tworzą fragmenty o krawędziach nieco wychylonych na zewnątrz i o górnych powierzchniach nachylonych ukośnie do wnętrza naczynia (ryc. 17:12). Wyraźne zróżnicowanie kształtów krawędzi tego typu naczyń zasobowych obserwujemy także wśród znalezisk z innych stanowisk kultury przeworskiej²⁹. Według W. Boege kształt krawędzi może stanowić kryterium umożliwiający określenie różnic chronologicznych omawianych tu naczyń, opisane ostatnio formy o ściętej, nachylonej krawędzi uważa on za charakterystyczne dla późniejszych naczyń zasobowych³⁰. Przypuszczenie to nie zostało jednak potwierdzone analizą materiałów z terenu Górnego Śląska, jak i z innych stanowisk kultury przeworskiej³¹. Należy jednak zaznaczyć, że brak jest do chwili obecnej wyczerpującego studium typologii i chronologii tej grupy późnorzymskich naczyń w kulturze przeworskiej.

Szerokokołnierzowe naczynia zasobowe odkryte na osadzie w Drochlinie nawiązują do 1 grupy naczyń zasobowych według podziału K. Godłowskiego, występujących na terenie Górnego Śląska³². Należą one do naczyń znanych przede wszystkim z późnorzymskich osad kultury przeworskiej, a które jedynie sporadycznie spotyka się na cmentarzyskach³³. Największa ich koncentracja występuje na osadach z terenu Górnego i Dolnego Śląska³⁴, na lessach krakowsko-sandomierskich³⁵ oraz na Podkarpaciu i w Karpatach³⁶. Rzadziej ten typ ceramiki reprezentowany jest na obszarach leżących bardziej na północ od wspomnianych terenów³⁷. W najbliższym

²⁹ Godłowski, *Materiały...*, cz. II, s. 182-183.

³⁰ W. Boege, *Ein Beitrag zum Formenkreis der wandalischen Irdenware aus der Völkerwanderungszeit*, „Altschlesien”, t. 7: 1937, s. 44-59.

³¹ Godłowski, *Materiały...*, cz. II, s. 183.

³² Godłowski, *Kultura...*, s. 99-100; tenże, *Materiały...*, cz. II, s. 183.

³³ K. Godłowski, L. Szadkowska, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Tarnowie, powiat Opole*, „Opolski Rocznik Muzealny”, t. 5: 1972, s. 156-157; Godłowski, *Materiały...*, cz. II, s. 190.

³⁴ Por. Godłowski, *Kultura...*, s. 97-100; Z. Trudzik, *Z problematyki garncarstwa okresu późnorzymskiego w świetle materiałów z osady we Wrocławiu-Karłowicach*, „Silesia Antiqua”, t. 13: 1971, s. 179-183; G. Domański, *Osada z okresu wpływów rzymskich w Borkach, powiat Opole*, „Opolski Rocznik Muzealny”, t. 5, z. 1: 1972, s. 23, ryc. 3k, 4a; Godłowski, *Materiały...*, cz. II, s. 182-190; S. Pazda, *Studia nad rozwojem i zróżnicowaniem lokalnym kultury przeworskiej na Górnym Śląsku*, „Studia Archeologiczne”, t. 10: 1980, s. 199-202, ryc. 40.

³⁵ Por. T. Reyman, *Problem ceramiki siwej na kole toczzonej na tle odkryć w górnym dorzeczu Wisły*, WA, t. 14: 1936, s. 154, 155, 161, tabl. XXIII, 4; XXIV, 3; J. Marciniak, *Przyczynki do zagadnienia ciągłości osadnictwa na ziemiach polskich w świetle badań wykopaliskowych w Złotej w pow. sandomierskim*, WA, t. 16: 1940, s. 248-249; Gajewski, *Badania...*, s. 135, tabl. V, 1-3; Z. Woźniak, *Sprawozdanie z badań w Mogile (Nowa Huta), rejon Szpital-Wschód, w 1957 r.*, Spraw. Arch., t. 10: 1960, s. 58, ryc. 5a.

³⁶ Por. A. Szałapata, *Badania wykopaliskowe w Świerchowej, pow. Jasło*, „Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1965”, 1966, s. 36-41, ryc. 3a,c, 4a,b; tejże, *Późnorzymska osada w Świerchowej, pow. Jasło, stan. nr 1*, „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1966”, 1968, s. 134-137, ryc. 2a; K. Reguła, *Wyniki badań na osadzie z okresu wpływów rzymskich w Gdowie, pow. Myślenice (stan. II)*, „Badania archeologiczne prowadzone przez Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w roku 1968”, 1968, s. 29-36, ryc. 5c; Madyda-Legutko, Tunia, *Wyniki...*, s. 133-137, ryc. 12a-e, 13, 14 i,j,m,o,p; R. Madyda-Legutko, K. Tunia, *Wyniki badań stanowiska z okresu rzymskiego w Piwnicznej, woj. Nowy Sącz*, AAC, t. 20: 1980, s. 150, ryc. 4a-f; A. Barłowska, *Osada z późnego okresu wpływów rzymskich w Lesku, woj. Krosno*, „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1976-1979”, 1984, s. 88-89, ryc. 10.

³⁷ Por. K. Dąbrowski, *Osadnictwo z okresów późnolateńskiego i rzymskiego na stanowisku I w Piwnicach, pow. Kalisz*, „Materiały Starożytne”, t. 4:1958, s. 68, tabl. XXV, 5;

sąsiedztwie osady w Drochlinie, z dotychczasowych badań znany jest tylko 1 fragment tego typu ceramiki, pochodzący z nasypu średniowiecznego grodziska stożkowatego w Koniecpolu Starym, woj. Częstochowa³⁸.

Do opisywanej grupy naczyń nawiązuje fragment wylewu o krezowato ukształtowanej krawędzi (ryc. 17: 2). Strukturą powierzchni, barwą i charakterem masy ceramicznej odpowiada on ostatnio omawianym fragmentom dużych naczyń zasobowych. Podobnie ukształtowana jest także krawędź. Ścianki zachowanej partii brzuśca są jednak znacznie cieńsze, co pozwala sądzić, że pochodzi on z naczynia o formie dużej, szerokootworowej, głębokiej czary.

PODSUMOWANIE

Najstarszymi materiałami pochodzącymi z omawianych badań są znalezione luźno trzy fragmenty ceramiki kultury łużyckiej. Jest to fragment misy z guzkiem umieszczonym przy krawędzi, niewielki kawałek placka (ryc. 17: 5,6) oraz ułamek profilowanej czarki. Chronologię tych zabytków określić należy zapewne na schyłek epoki brązu lub początki wczesnej epoki żelaza.

Określenie chronologii osady kultury przeworskiej w Drochlinie oprócz możemy jedynie na podstawie znalezionej ceramiki. Uściśleniu datowania nie może służyć analiza przebadanych obiektów. Skupienia długotrwałe użytkowanych palenisk zlokalizowanych przy skraju osad pochodzą zarówno z okresu wczesno-, jak i późnorzymskiego³⁹. Bliższych danych dotyczących chronologii nie dostarczają nam wyniki analizy ceramiki lepionej ręcznie. Znaczna jej część to ułamki z form garnkowatych. Stan zachowania tych fragmentów nie pozwala na bliższe określenie typów naczyń, z których one pochodzą, a tym samym nie mogą być one przydatne przy uściśleniu chronologii. Faktura powierzchni i struktura masy ceramicznej wskazuje, że datować je należy na okres rzymski. Pewnej przesłanki pozwalającej na próbę uściślenia chronologii tych naczyń dostarczają nam fragmenty znalezione luźno (ryc. 16: 3, 17: 4). Pokrywający je ornament dołków palcowych reprezentuje typ zdobienia często spotykany na naczyniach garnkowatych z fazy B₂ i z okresu późnorzymskiego, jednakże, jak wskazuje na to analiza materiałów z terenu Górnego Śląska, z wyłączeniem jego fazy końcowej⁴⁰.

Więcej informacji o datowaniu dostarcza nam ceramika robiona za pomocą koła garncarskiego. Jej stosunkowo duży udział w obrębie całości materiałów wskazuje, że opisywane stanowisko pochodzi z okresu, w którym w kulturze przeworskiej nastąpiło rozpowszechnienie tego typu naczyń. Należy więc sądzić, że jest ona młodsza niż faza C_{1a}. Uściśleniu datowania w obrębie pozostałych młodszych odcinków okresu późnorzymskiego nie może służyć analiza fragmentów naczyń wykonanych z masy ceramicznej określonej jako grupy 1-3. Fragmenty czarek i mis reprezentują formy nie będące precyzyjnymi wyznacznikami chronologicznymi. Natomiast spotykany na nich ornament w postaci krzyżujących się wygładzanych linii, datowany od fazy C_{1b}, jest najliczniej reprezentowany na naczyniach pochodzących z fazy C₂-D⁴¹. Należy sądzić, że osada była użytkowana w ciągu fazy C₂. Przemawia za tym obecność szerokokołnierзовych naczyń zasobowych, które w kulturze przeworskiej weszły w użycie nieco później niż inne formy naczyń wykonywanych za pomocą koła garncarskiego. Wśród omawianych materiałów brak jest zabytków poświadczających niezbitcie datowanie omawianego stanowiska także na końcową fazę

E. Kaszewska, *Sprawozdanie z badań w Toporowie. pow. Wieluń, w latach 1960-1964*. Prac. Mat. Łódź, t. 13: 1966, s. 178, tabl. V, 7; VII, 1; K. Chmielewski, K. Przewoźna, J. Żak, *Osada z okresu „rzymskiego” w Poznaniu przy ul. Krańcowej 77 (Mińskiej 3)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, Archeologia, Etnografia”, z. 1: 1958, s. 46-47, ryc. 4: 1,2, s. 58, ryc. 10; Bender, Barankiewicz, *Osada...*, s. 55, tabl. XIII, 17.

³⁸ Zbiory Muzeum Narodowego w Kielcach, nr inw. 4460, kat. 5295.

³⁹ Por. przyp. 3-11.

⁴⁰ Godłowski, *Materiały...*, cz. II, s. 160.

⁴¹ Dobrzańska, *Zagadnienie...*, s. 132.

okresu późnorzymskiego, choć oczywiście nie można wykluczyć takiej chronologii górnej granicy użytkowania osady.

W odległości około 700 m na wschód od omawianej osady znajduje się późnorzymskie cmentarzysko kultury przeworskiej. W jego obrębie wyróżnić można dwie strefy, starszą datowaną na stadium B₂/C₁ i fazę C₁ oraz młodszą, wśród której większość materiałów posiada cechy charakterystyczne dla fazy C₂, a częściowo także i dla fazy D⁴². Omawiana osada istniała więc w okresie użytkowania młodziej partii cmentarzyska.

Osada i cmentarzysko w Drochlinie należą do nielicznych badanych dotychczas stanowisk kultury przeworskiej z terenu leżącego w dorzeczu górnej Pilicy w zachodniej części Niecki Włoszczowskiej⁴³. Poza nimi wymienić można jedynie cmentarzyska w Raczkowicach⁴⁴ oraz w Seceminie, woj. Częstochowa⁴⁵. Badania na osadzie w Drochlinie nie zmieniają dotychczasowych poglądów na temat chronologii osadnictwa kultury przeworskiej na wspomnianej wyżej części dorzecza górnego biegu Pilicy. Obszar ten należy do terenów zasiedlanych dopiero w ciągu okresu wpływów rzymskich. Jak dotychczas nie stwierdzono na tym terenie osadnictwa kultury przeworskiej datowanego na młodszy okres przedrzymski. Materiały z okresu wczesnorzymskiego reprezentowane są jedynie przez kilka pochówków znalezionych na wspomnianym wyżej cmentarzysku w Raczkowicach. Wyraźne zagęszczenie sieci osadniczej obserwujemy w okresie późnorzymskim. Świadczą o tym przede wszystkim wyniki badań powierzchniowych, w których wyniku odkryto znaczną liczbę stanowisk osadowych. Chronologię ich ustalić możemy na podstawie ceramiki robionej na kole. Osady te koncentrują się zwłaszcza na terenie Progu Lelowskiego, a więc na obszarze położonym w sąsiedztwie Drochlina. Mniej zwarte ich skupienie obserwujemy nad dolnym biegiem Czarnej (Włoszczowskiej)⁴⁶. Na młodszą i końcową fazę okresu późnorzymskiego datować należy także wzmiankowane cmentarzysko w Seceminie, a zapewne także i znane tylko z badań powierzchniowych cmentarzysko w Świdnie, woj. Kielce⁴⁷. Ponadto z omawianego terenu znane jest pojedyncze znalezisko grobowe z Piasków, woj. Częstochowa, pochodzące z wczesnej fazy okresu późnorzymskiego⁴⁸. Można więc stwierdzić, że na terenie zachodniej części Niecki Włoszczowskiej obserwujemy bardzo zbliżoną sytuację, jaka istnieje na innych obszarach Polski południowej, gdzie osadnictwo kultury przeworskiej wkracza na tereny uprzednio nie zasiedlone, dopiero na przełomie okresu wczesno- i późnorzymskiego. Zjawisko takie obserwujemy m. in. w dorzeczu Liswarty⁴⁹. Wspomniane luki osadnicze obejmują nie tylko młodszy okres przedrzymski i okres wczesnorzymski, brak osadnictwa lub bardzo nikłe jego ślady stwierdzamy także analizując na tych terenach rozmieszczenie stanowisk kultury pomorskiej⁵⁰.

*Instytut Archeologii UJ
w Krakowie*

⁴² Kaczanowski, *Wyniki...*, s. 187.

⁴³ P. Kaczanowski, R. Madyda-Legutko, *Stan i potrzeby badań nad młodszym okresem przedrzymskim i okresem rzymskim w Małopolsce*, [w:] *Stan i potrzeby badań nad młodszym okresem przedrzymskim i okresem rzymskim w Polsce*, Kraków 1986, s. 99.

⁴⁴ Informator Archeologiczny. Badania rok 1977, 1978, s. 139-140; Informator Archeologiczny. Badania rok 1978, 1979, s. 141.

⁴⁵ P. Kaczanowski, R. Madyda, *Secemin, district of Włoszczowa, site 1*, „Recherches Archéologiques de 1974”, 1976, s. 47-49.

⁴⁶ Archiwum Pracowni Archeologicznej PKZ w Krakowie.

⁴⁷ Kaczanowski, Madyda, *Secemin...*; Kaczanowski, *Wyniki...* s. 188.

⁴⁸ J. Kuczyński, *Wyniki badań archeologicznych Muzeum Świętokrzyskiego w latach 1966-1969 (przewodnik po wystawie)*, Kielce 1970, s. 24, 46.

⁴⁹ K. Godłowski, *Okres wpływów rzymskich*, [w:] M. Gedl, B. Ginter, K. Godłowski, *Pradzieje i wczesne średniowiecze dorzecza Liswarty*, cz. II, Katowice 1971, s. 71 n.; tenże, *Przemiany kulturowe i osadnicze w południowej i środkowej Polsce w młodszym okresie przedrzymskim i w okresie rzymskim*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1985, s. 86-87, mapy 1-5.

⁵⁰ M. Gedl, *Epoka brązu i wczesna epoka żelaza*, [w:] M. Gedl, B. Ginter, K. Godłowski, *Pradzieje i wczesne średniowiecze dorzecza Liswarty*, cz. II, Katowice 1971, s. 70; E. Kaszewska, *Kultura przeworska w Polsce środkowej*, *Prac. Mat. Łódź*, t. 22: 1975, s. 212.

PIOTR KACZANOWSKI, RENATA MADYDA-LEGUTKO

RESULTS OF THE EXCAVATIONS OF THE LATE ROMAN PERIOD
SETTLEMENT AT DROCHLIN,
CZĘSTOCHOWA PROVINCE, SITE 3

Rescue excavations of a Late Roman period settlement at Drochlin, Częstochowa province (site 3) have yielded 15 features. Apart from feature 10, all were similar in shape, dimensions and the structure of their fill. All pits contained stones, usually strongly burnt and in some cases forming compact layers at the bottom. The fill of the pits contained a large amount of charcoal, whereas small amounts of potsherds were usually concentrated in their upper parts. These pits, obviously hearths, were doubtless in use for long, this being shown by the strongly burnt stones, the amount of charcoal and the thin layers of burnt sand noticed under the bottom or near the walls of several features. Similar concentrations of hearths have been already recorded on the periphery of several other settlements of the Przeworsk culture of the Roman period (cf footnotes 3-11). Neither the discoveries at Drochlin, nor the investigations of other sites have allowed us to define precisely their function. It should be stressed that the hearths described differ considerably from those located within houses, as for instance at Danków, Częstochowa province (cf footnote 12).

The chronology of the Drochlin features can be based only on the analysis of pottery. Hand-made pottery consisted mainly of pots of simple shapes, occasionally decorated with finger-tip impressions. A fairly large part of the pottery consisted of wheel-made vessels (so-called grey pottery), such as cups, bowls, large thick-walled storage vessels with wide collars, made of clay with characteristic coarse-grained admixture.

The high proportion of wheel-made pottery and the presence of wide-collared storage vessels indicate that the excavated part of the settlement should be dated to the late or final phase of the Late Roman period. The absence of forms typical of phase D should be stressed.

The Drochlin settlement is located at a distance of some 700 m from a Late Roman period cemetery (Drochlin, site 1) and is coeval with its later part.

The results of the excavations of the Drochlin settlement do not introduce any changes into the picture of the Przeworsk culture settlement in the basin of the upper Pilica. The Przeworsk settlement appeared there at the close of the Early Roman period. Most sites date from the Late Roman period, from its late and final phase, as the results of surface investigations suggest. It should, however, be stressed that the area in question has been inadequately explored. The Drochlin settlement is one of the few Przeworsk sites to be excavated in this region. Apart from it, only three cemeteries have been excavated so far.

WYNIKI PRAC I DOKUMENTY

WYNIKI PRAC I DOKUMENTY

W ramach wykopania z lat rzymskich w Kiskowem... (faint text describing archaeological findings)

W ramach wykopania z lat rzymskich w Kiskowem... (faint text describing archaeological findings)

W ramach wykopania z lat rzymskich w Kiskowem... (faint text describing archaeological findings)

W ramach wykopania z lat rzymskich w Kiskowem... (faint text describing archaeological findings)

W ramach wykopania z lat rzymskich w Kiskowem... (faint text describing archaeological findings)

W ramach wykopania z lat rzymskich w Kiskowem... (faint text describing archaeological findings)

W ramach wykopania z lat rzymskich w Kiskowem... (faint text describing archaeological findings)

W ramach wykopania z lat rzymskich w Kiskowem... (faint text describing archaeological findings)